

**EL MODEL PROT I LA RESPONSABILITAT SOCIAL
UNIVERSITARIA: PROSOCIALITAT I TRANSFERÈNCIA
DEL CONEIXEMENT A LA PRÀCTICA**

**MODELO PROT Y RESPONSABILIDAD SOCIAL
UNIVERSITARIA: PROSOCIALIDAD Y TRANSFERENCIA
A LA PRÁCTICA**

*THE PROT MODEL AND THE SOCIAL RESPONSIBILITY
OF UNIVERSITIES: PROSOCIALITY AND TRANSFERABILITY
OF KNOWLEDGE TO PRACTICE*

*Robert Roche Olivar i Pilar Escotorin Soza**

DOI: 10.7203/anuari.psicologia.19.2.109

Resum

En 30 anys d'història, el grup LIPA (Laboratori d'Investigació Prosocial Aplicada) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) ha promogut i generat un model internacional professional, de recerca i formació per a l'optimització prosocial dels territoris i organitzacions. La Prosocialitat transferida a la pràctica social en LIPA ha generat intervencions innovadores que des d'una aposta per la transferència del coneixement, ha beneficiat de manera efectiva a persones i organitzacions, potenciant la seva creativitat, identitat i autonomia. Es sistematitzen els resultats d'intervenció professional de projectes socials de LIPA, per determinar quins són indicadors de qualitat prosocial en projectes d'intervenció universitaris orientats a les necessitats del territori, dels actors d'interès i a la sostenibilitat dels programes implementats. El corpus d'anàlisi està constituït pel material recopilat durant els últims projectes europeus (2010-2019), i la experiència docent i l'anàlisi contrastada a través de la col·laboració amb experts de diferents disciplines i països en cadascun dels projectes assenyalats. S'identifiquen vuit dimensions: cinc, teòriques i tres, de tipus metodològic que determinen la qualitat prosocial d'un projecte de transferència social. S'evidencien com a rellevants les habilitats de lideratge empàtic dels qui implementen els programes. Es proposa el

* Universitat Autònoma de Barcelona. Grup LIPA (Laboratori d'Investigació Prosocial Aplicada). E-mail: <Roberto.Roche@uab.cat>.

model PROT (Prosocial Optimization Theory), com una síntesi d'indicadors de qualitat prosocial. La transferència del coneixement que beneficia efectivament als receptors de l'ajuda, és aquella que s'adapta a les necessitats reals dels beneficiaris a través de la mediació de líders –prosocials– que són capaços de generar sinergies, participació, confiança interpersonal, ser models d'interacció empàtica, navegar en la complexitat i la diversitat, assumir i acceptar la incontrolabilitat de totes les variables, gestionar i gaudir la incertesa i assumir noves formes de treballar en xarxa.

Paraules clau: comportament prosocial, transferència, Responsabilitat Social Universitària, projectes d'innovació social, prosocialitat, lideratge prosocial.

Resumen

En 30 años de historia, el grupo LIPA (Laboratorio de Investigación Prosocial Aplicada) de la Universidad Autónoma de Barcelona (UAB) ha promovido y generado un modelo internacional profesional, de investigación y formación para la optimización prosocial de los territorios y organizaciones. La Prosocialidad transferida a la práctica social en LIPA ha generado intervenciones innovadoras que desde una apuesta por la transferencia del conocimiento, ha beneficiado de modo efectivo a personas y organizaciones, potenciando su creatividad, identidad y autonomía. Se sistematizan los resultados de intervención profesional de proyectos sociales de LIPA, para determinar cuáles son indicadores de calidad prosocial en proyectos de intervención universitarios orientados a las necesidades del territorio, de los actores de interés y a la sostenibilidad de los programas implementados. Se revisan los proyectos emblemáticos de LIPA realizados en diferentes contextos desde una opción universitaria de investigación aplicada, con el objetivo de determinar indicadores comunes y verificadores de logro. El corpus de análisis está constituido por el material recopilado durante los últimos proyectos europeos (2010-2019), la experiencia docente y el análisis contrastado a través de la colaboración con expertos de diferentes disciplinas y países en cada uno de los proyectos señalados. Se identifican ocho dimensiones: cinco, teóricas y tres, de tipo metodológico que determinan la calidad prosocial de un proyecto de transferencia social. Se evidencian como relevantes las habilidades de liderazgo empático de quienes implementan los programas. Se propone el modelo PROT (Prosocial Optimization Theory), como una síntesis de indicadores de calidad prosocial. La transferencia del conocimiento que beneficia efectivamente a los receptores de la ayuda, es aquella que se adapta a las necesidades reales de los beneficiarios a través de la mediación de líderes (prosociales) que son capaces de generar sinergias, participación, confianza interpersonal, ser modelos de interacción empática, nadar en la complejidad y la diversidad, asumir y aceptar incontrolabilidad de todas las variables, gestionar y disfrutar la incertidumbre y asumir nuevas formas de trabajar en red.

Palabras clave: comportamiento prosocial, transferencia, Responsabilidad Social Universitaria, proyectos de innovación social, prosocialidad, liderazgo prosocial.

Abstract

In 30 years of history, the LIPA group (Applied Prosocial Research Laboratory) of the Autonomous University of Barcelona (UAB) has promoted and generated an international professional, research and training model for the prosocial optimization of territories and organizations. Transferability of prosociality to the social practice has generated innovative interventions and knowledge from an effective benefit for people and organizations, enhancing their creativity, identity and autonomy. The results of professional intervention of social projects of LIPA are systematized, to determine which indicators of prosocial quality are relevant in projects oriented to the needs of the territory, of the actors of interest and to the sustainability of the programs implemented. The emblematic LIPA projects carried out in different contexts are a university option of applied research, with the aim of determining common indicators and achievement verifiers. The corpus of analysis consists of the material generated during the last European projects (2010-2019) and the contrasted analysis through teaching experience and collaboration with experts from different disciplines and countries in each of the projects indicated. Eight dimensions are identified: five theoretical and three, of a methodological nature that determine the prosocial quality of a social transferability project. The empathic leadership skills of those who implement the programs are evident as relevant. The PROT (Prosocial Optimization Theory) model is proposed as a synthesis of prosocial quality indicators. The transfer of knowledge that effectively benefits the recipients of aid is that which is adapted to the real needs of the beneficiaries through the mediation of leaders (prosocial leadership). They are capable of generating synergies, participation, interpersonal trust, being models of empathic interaction, swimming in complexity and diversity, accepting uncontrollability of all variables, managing and enjoying uncertainty, and taking new ways of working in a network.

Key words: prosocial behavior, transferability, projects of social innovation, Social Responsibility of Universities, prosociality, prosocial leadership.

Antecedents

Al llarg de més de 30 anys d'història, el grup LIPA (Laboratori d'Investigació Prosocial Aplicada) de la Universitat Autònoma de Barcelona ha promogut i realitzat cursos de formació universitària i programes de transferència per difondre els efectes positius de la prosocialitat aplicada a nivell global i local en 25 països.

En Txèquia, Eslovàquia i Argentina s'han aplicat els programes LIPA en àmbits educatius de primària i secundària des d'iniciatives ministerials. A Itàlia

s'han implementat programes en vint ciutats amb iniciatives locals d'ajuntaments i organitzacions no només de tipus educatiu.

Els projectes europeus han permès contrastar els models d'intervenció amb professionals i estudiosos de diferents països i contextos. Quinze projectes europeus finançats, i altres dos finançats per començar enguany, a més de desenes de programes a Llatinoamèrica i Europa han estat aplicats en diferents àmbits (sanitaris, penitenciaris, educatius, socials, empresarials).

En un pla de polítiques educatives, uns altres casos de projectes implementats són els programes escolars i d'educació cívica basats en prosocialitat, incorporant-los en l'ensenyament de l'ètica per a tot el sistema educatiu eslovac (Lencz, 1994; Roche, 1992).

Aquesta innovació, va aconseguir generar no només canvis en pràctiques aïllades, sinó sobretot, canvis estructurals en polítiques públiques, el que constitueix no només un exemple vàlid de vincle satisfactori entre innovació científica i transferència, sinó també un model d'enorme valor per a ser estès i permanentment actualitzat, en tant que procés i en les metodologies que va fer servir, per servir de model a països, o regions amb autonomia de polítiques educatives, que estiguessin a la recerca de models que centrin l'èxit no tant en models basats en el rendiment, sinó en el desenvolupament de la intel·ligència prosocial de docents i estudiants.

Aquesta experiència aplicativa i de laboratori social ha permès transitar des d'un estudi sobre «el prosocial» com a fenomen cap a «la Prosocialitat» i com a meta social o cap a l'objectiu de «prosocialitzar» els sistemes, entenent la Prosocialitat (aplicada) com a metodologia d'intervenció replicable (Escotorin i Roche, 2011).

Transferència de la Prosocialitat i impacte social de les universitats

LIPA centra els seus programes d'optimització sobre les variables fonamentals que incideixen en el desenvolupament del procés comunicatiu, sobretot aquelles que poden ser crítiques per a una comunicació eficient i satisfactòria, el que s'anomena Comunicació de Qualitat Prosocial (Escotorin, 2008; Roche, 1994, 1997, 2006; Roche i Arozarena, 1988; Roche i Martínez-Fernández, 2006). A través de la transferència de coneixement en el transcurs dels projectes desenvolupats, LIPA ha constatat que la promoció d'una comunicació de qualitat prosocial a través d'espais formatius i amb metodologia especialitzada, incideix directament en la satisfacció, èxit o ajust de les relacions interpersonals i dins de les organitzacions (Roche, 2010; Escotorin i Roche, 2011).

L'equip LIPA basa les seves intervencions en el marc epistemològic de la Investigació Acció Participativa i en els valors representats per la Prosocialitat

Aplicada LIPA (dignitat de la persona, comunicació de qualitat i estima per totes les persones). Des dels inicis d'aquesta experiència (1981), s'ha evidenciat una acollida favorable de la figura de la universitat com un actor clau en la transferència del coneixement cap a la societat. Les institucions d'educació superior en la majoria dels països (amb alguna excepció) són actors neutres, fet que permet abordar qüestions polítiques i socials amb perspectiva de llarg termini, evitant interessos partidistes.

De totes maneres quan a la universitat se li concedeixen projectes oficials com els europeus per a una transferència de coneixements que beneficiïn a la comunitat, i pren el lideratge social per a això, els processos resultants són eficaços doncs l'autoritat moral de l'Acadèmia incideix molt positivament, especialment si els seus agents s'impliquen construint relacions de confiança i col·laboració amb els actors locals.

El lloc de privilegi de la universitat en el teixit social implica també, la responsabilitat d'assumir i acceptar aquest paper, cuidant de supervisar que les intervencions socials realitzades en el territori tant per docents, com per estudiants, siguin acceptades i compreses pels beneficiaris, augmentant la creativitat, identitat i autoestima dels grups involucrats i prevenint efectes negatius com ara: la generació de dependència, la subvaloració dels grups beneficiaris, el donar senyals d'utilització interessada de les persones que participen en els programes, en tant objectes o subjectes d'estudi per a interessos de la pròpia investigació.

La qualitat prosocial de la transferència implica monitoritzar la relació, el vincle de confiança amb els actors (socis locals), i controlar que els beneficis dels projectes socials arribin efectivament als seus destinataris, amb una satisfacció dels mateixos com a criteri de qualitat final. S'ha vist que és pertinent, eficient i funcional als projectes, el fet d'incorporar en la transferència social de les universitats, indicadors de prosocialitat que facilitin definir de manera operativa, verificable i replicable, la implementació responsable (des de la perspectiva dels beneficiaris) dels programes i projectes.

Tot projecte d'intervenció social universitari ha de ser innovador en el plantejament d'un vell problema: estar en condicions de respondre amb noves eines, habilitats, principis o estratègies a una situació percebuda com una necessitat, on se sàpiga discernir respecte de l'oportunitat d'intervenir quan els actors locals no estiguin encara en condicions de fer-ho per ells mateixos.

Hi han investigadors que proposen augmentar els vincles entre la recerca i les accions polítiques (Massey i Barreres, 2013) i ocupar-se de propiciar un altre tipus de validesa. El concepte de «Impact Validity» d'aquests autors reflecteix un constructe que busca valorar de manera verificable aquelles investigacions que tenen un potencial de jugar algun tipus de paper en els canvis socials i polítics.

Prosocialitat Aplicada

Hi ha un relatiu consens en la comunitat científica, respecte a la definició de prosocialitat, el seu impacte i beneficis i les variables que incideixen en la seva realització i en aquest sentit són fonamentals i valuosos els estudis que actualitzen la comprensió del fenomen; no obstant això, cal avançar en la transferència a la comunitat. Existeix encara poca sistematització respecte a com aplicar aquest coneixement, per exemple en contextos organitzacionals d'adults (Escotorin, 2013). Amb aquest article proposem una sistematització d'indicadors de qualitat prosocial en programes de transferència social, construïda a partir dels informes de resultats de 7 projectes LIPA, orientats a les necessitats d'un territori, amb els actors d'interès i que s'han involucrat a diverses universitats en programes universitaris i cursos formatius.

Procediment

Es va realitzar una revisió sistemàtica de projectes emblemàtics de (2010-2019) LIPA i de les assignatures impartides a la Universitat Autònoma de Barcelona, categoritzant les variables fonamentals que han incidit en els èxits i riscos dels projectes i de les experiències de laboratoris personals i organitzacionals d'estudiants en diferents contextos. El projecte Alfa SPRING (2012-2014): Social responsibility through Prosociality based Interventions to Generate equal opportunities (Cirera i Izquierdo, 2016; Izquierdo, 2015) es va implementar en 6 països llatinoamericans i dos europeus, involucrant una àmplia comunitat universitària i actors d'interès: 8 universitats, 60 organitzacions donadores d'ocupació, 90 ocupadors, 70 docents universitaris, 400 estudiants universitaris.

Un altre projecte: REVIVAL (2018-2019) Right Environment to protect women Victims of Violence At Each Level planteja innovar en els serveis d'urgències hospitalàries perquè les dones víctimes de violència domèstica rebin un tracte empàtic, incorporant criteris prosocials en els ambients dels hospitals des d'on es contenen i acompanyen aquests casos (en curs fins a desembre de 2019)

El projecte WIDE (2016-2018): WITnessing Domestic Violence and audit Education in school system, LIPA va aportar un model d'intervenció en tres nivells perquè les escoles i els docents sabessin com detectar i com intervenir en casos d'estudiants testimonis de violència de domèstica.

EBE EUSMOSI (2014-2017): Evidence Based Education European Strategic Model for School Inclusion va abordar la inclusió des d'una mirada prosocial i socio-emocional (Programa PRO_SEL) per proposar un model de treball d'ensenyament a primària que augmentés els indicadors interpersonals d'inclusió entre els nens i docents, plantejant la classe i l'escola com una comunitat.

En l'àmbit de la cura a les persones dependents, el projecte TOGETHER (2015-2016) TO GET Health care Empowerment by Recognising care receivers'needs, va desenvolupar un model formatiu per a cuidadors de persones dependents, facilitant la cura amb actitud prosocial a través d'eines i estratègies d'autoformació psicològica (Mendoza, 2017).

El Projecte Europeu CHANGE (2008-2010) Care of Health Advertising New Goals for elderly People va dissenyar un model formatiu adreçat a metges, infermeres i personal sanitari especialitzat que atenen persones grans amb l'objectiu de proveir-los de noves eines per motivar a les persones a un canvi d'estil de vida saludable, des de la perspectiva i compromís del beneficiari i no del professional de la salut.

MOST (2010-2011) «Motivation to Study» va dissenyar un model de training on es proposa la prosocialitat com preventiva i reductora de l'abandonament escolar i augment de la motivació intrínseca dels estudiants de secundària (Izquierdo, 2013-2014).

El corpus d'anàlisi plantejat en el present article està constituït per les conclusions i resultats dels informes intermedis i finals dels projectes, els vídeos, el material de registre, preses en compte les notes de camp dels investigadors LIPA durant les intervencions, la correspondència via mail amb els socis i actors locals. També es va considerar l'anàlisi contrastat a través de la col·laboració amb experts de diferents disciplines i països en cadascun dels projectes assenyalats.

Durant la realització dels projectes al llarg dels anys, s'han anat agrupant les dimensions prioritàries que van incidir en l'èxit o ajust dels mateixos per facilitar una intervenció responsable i sostenible. Una font de dades important per evitar riscos o prevenir efectes no desitjats en projectes futurs, han estat les dades emergents de les opcions metodològiques que van ser preses per a una progressiva adaptació dels models d'intervenció.

L'impacte social d'un programa i d'un projecte està condicionat per la capacitat dels partners del projecte per gestionar conflictes interpersonals, les habilitats dels líders (molts, representants d'universitats) per resoldre conflictes; les dificultats freqüents de comunicació; els problemes institucionals i interpersonals en les universitats a l'hora de liderar projectes; la gestió dels interessos econòmics o polítics; la construcció de vincles i relacions de confiança amb els actors d'interès; els plans de sostenibilitat de les pròpies universitats; els recursos efectivament disponibles.

Nivells d'intervenció en la transferència

Intervenir des d'una mirada prosocial implica explicitar diversos nivells de complexitat que no sempre es recullen en el disseny.

a) Formació:

Un component que influeix en l'èxit d'una intervenció és la formació, auto-formació o co-formació en habilitats prosocials dels professionals que hi intervenen. Aquestes habilitats constitueixen una variable rellevant en l'èxit o ajust dels projectes, però, moltes vegades són obviades en els dissenys. Un recurs eficient és incorporar en el procés de formació no només als estudiants, sinó també als docents, perquè puguin oferir models d'interacció empàtica als estudiants i es comprometin a fer-ho.

La formació d'ells des d'una dimensió personal en tant líders prosocials (Cirera i Izquierdo, 2016) augmenten així l'horitzontalitat en la relació docent-estudiant, i estan més capacitats per generar models empàtics de gestió i cura, també entre els mateixos equips dels que lideren els projectes.

El docent pot ser acompanyat en metodologies per generar un clima social positiu a l'aula i en la comunitat educativa i ser capaç de transferir els continguts que ensenya en les seves relacions interpersonals i professionals quotidianes (docent-estudiant; docent-docent; docent-superiors; docent-centres de pràctiques, etc.) La capacitat d'un docent per generar confiança i ser creïble està íntimament lligada amb el seu estil de comunicació prosocial en el treball (Wheless et al., 2011).

b) Diagnòstic adequat, disseny coherent i adaptat:

L'assoliment de resultats esperats en una intervenció està determinada en primer lloc pel tipus de diagnòstic realitzat. Un diagnòstic de la realitat social o de la problemàtica en la qual es busca incidir, es construeix des de la sensibilitat, percepció, i anàlisi dels experts locals amb ajuda d'un expert extern. La mirada convençuda que l'actor local (independentment de la seva edat o preparació tècnica) és expert en el seu context, és un exercici que molts investigadors i docents universitaris no sempre expliciten en el seu disseny i en la formació dels estudiants.

Una responsabilitat social declarada i viscuda com a cultura de relacions interpersonals, implica proposar projectes amb coherència entre els mètodes utilitzats i l'estil comunicatiu que investigadors, docents, estudiants en pràctica i professionals titulats fan servir amb els seus respectius col·legues o companys, per aconseguir els seus objectius. Una intervenció amb qualitat prosocial adapta el marc teòric-metodològic al criteri i necessitats del receptor, planificant continguts «ad hoc» i determinant instruments d'avaluació coherents.

c) Seguiment:

De cara a la sostenibilitat, aquesta augmenta si es contempla en el disseny algun procediment que permeti en el temps, un cop l'any, o cada dos anys, fer un seguiment dels processos per actualitzar i mantenir vigent «l'esperit» del projecte que ha volgut innovar des de la prosocialitat com a filtre valoratiu i metodològic. El seguiment és preventiu de possibles desgasts o incomprensions, de cara als propis prenedors de decisions, o professionals que heretin en un futur aquestes polítiques o programes ja aprovats, sense haver participat en el procés des de la seva gènesi. La transferència és un procés permanent, que implica la recerca de metodologies noves i d'un seguiment per garantir la qualitat de la intervenció, dels resultats i de la motivació intrínseca dels que l'implementen i implementaran en un futur.

MODEL PROT: PROSOCIAL OPTIMIZATION THEORY (Teoria de l'optimització Prosocial)

Es proposa el model PROT (Prosocial Optimization Theory), com un procediment d'intervenció amb una síntesi d'indicadors de qualitat prosocial que unifica d'una banda elements

- dels projectes esmentats i
- dels resultats de laboratoris aplicatius amb estudiants de psicologia.

El títol assignat a la teoria respon, mostra i evidencia el nom d'una assignatura de la carrera de la Facultat de Psicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Es basa en el treball de 10 anys o cursos de «incubació» a partir de la definició estàndard anglosaxona (des de 1982) i altres 22 anys (fins a 2014 amb el més recent treball acadèmic de la Tesi d'un dels autors: Escotorin, 2013), períodes en els quals s'ha pogut acotar un concepte original i propi, basant-se en la investigació i també, en una metodologia emprada en la docència en la carrera de Psicologia de la la Universitat Autònoma de Barcelona des de 1994 fins 2000 (Optimization of Social Development: Learning Prosocial Behaviors) i des de 2000 fins 2011 (Prosocial Optimization).

Assignatures per a universitaris de llicenciatura i doctorat en estudis de psicologia, que han conegut el concepte, l'han apreciat i molts d'ells l'han utilitzat en el seu treball, havent-se disseminat en tot el nostre país. Des de 1994, ininterrompudament han cursat una mitjana d'aproximadament 80 alumnes per any que totalitzen uns 1.350 (avui, la majoria psicòlegs titulats). A les classes teòriques i pràctiques de l'assignatura, i seguint la metodologia de la Participation-Action-Research, s'ha investigat la teoria, s'han realitzat pràcti-

ques d'aplicació i intervenció amb tècniques innovadores, en què els alumnes es convertien en veritables laboratoris vius com agents i operadors prosocials, tant en àmbits personals com professionals, elaborant projectes d'intervenció en contextos molt definits.

PROT es configura com un model teòric-aplicatiu derivat de les experiències aplicatives de LIPA i d'una definició de prosocialitat desenvolupada en tres nivells: un primer nivell conceptual o teòric (què s'entén per prosocialitat, Roche, 1992; 2010); un segon nivell que delimita aquesta definició en deu categories operatives (Roche, 1992; 2010) i un tercer nivell, que de manera precisa i amb metodologia acotada, defineix i adequa les deu categories per a cada context de manera diferenciada (Escotorin i Roche, 2011).

Aquests tres nivells, es defineixen també com una metodologia d'Intervenció. Basats en el corpus de dades anteriorment esmentat i en una publicació prèvia amb una primera aproximació PROT en llengua eslovaca (Roche, 2014) es configura el present model PROT segons vuit dimensions: cinc dimensions teòriques o de principis (dimensions 1, 2, 3, 4 i 5) i tres de tipus metodològic (6,7 i 8) (veure figura 1).

1. Optimització

Des d'una mirada de psicologia del desenvolupament, l'optimització és una característica no només observadora del fenomen, sinó promotora de millora. Sense entrar en un àmbit clínic, l'optimització implica intervenció, aplicació i expansió de tot el potencial humà basades doncs en les seves possibilitats, també en els seus límits i en les seves potencialitats per a un major i millor desenvolupament.

El concepte d'optimització es basaria en una psicologia evolutiva, els manuals a l'ús de fa trenta anys, (Palacios, Marchesi i Coll, 1983) al costat de la descripció i a l'explicació, afegint aquest concepte d'optimització.

La paraula o el concepte «optimització», implica una millora de la realitat social, i també de la pròpia prosocialitat. L'optimització cobra dos significats i dos objectius mútuament reforçadors: (1) la prosocialitat que optimitza el desenvolupament de la persona, el col·lectiu i el seu context en moltes facetes d'aquest desenvolupament, sent vehicle segur, per tant, per implementar els indicadors de Responsabilitat Social i (2) l'optimització que millora la pròpia prosocialitat, entrant en el desenvolupament de l'individu, optimitzant-se a si mateixa.

DIMENSIONS		SIGNIFICAT
<i>Teòriques</i>		
1	Optimització	Optimització de la persona, grups i contextos i de la pròpia prosocialitat
2	Prosocialitat centrada en el receptor y les seves circumstàncies	Afaveeix a altres persones o grups segons el criteri d'aquests
3	Horitzontalitat i circularitat	Modifica les relacions de poder per expressar igualtat. La causalitat no és unidireccional o bidireccional, sinó condicionament interpersonal progressiu, per a una globalitat.
4	Empatia, reciprocitat i unitat	Empatia produeix reciprocitat per assolir unitat.
5	Per aplicar l'acció generadora i multiplicadora de cadenes d'accions de prosocialitat en el personal, en el interpersonal, en el grupal i en el social	Per aplicar l'acció generadora i multiplicadora de cadenes d'accions de prosocialitat en allò personal, interpersonal, grupal i social.
<i>Metodològiques</i>		
6	Investigació Acció Participativa	Aplicar metodologies participatives en qualsevol àmbit. Les persones participen com a coinvestigadors i no com a subjectes.
7	Categorització operativa de les accions prosocials	L'ajuda i servei físics, la cura, l'ajuda verbal, el consol verbal, el donar i compartir, la confirmació i valorització positiva de l'altre, l'escolta profunda, empatia, solidaritat i presència positiva i unitat.
8	Inventaris d'accions prosocials dels receptors	Llista de comportaments prosocials operatius desitjables i possibles en un àmbit elaborat per totes les persones implicades en el citat àmbit.

Figura 1. *Dimensions del model PROT.*

2. Prosocialitat centrada en el receptor i les seves circumstàncies

Més enllà del debat vigent respecte a definicions d'allò prosocial, més motivacionals o conductuals (Martí, 2010) o d'una definició d'allò prosocial com a actes voluntaris que beneficien a uns altres i que s'integren en el concepte tant les motivacions altruistes com les egoistes (Gummerum, 2005), sembla haver-hi un consens força generalitzat respecte a la definició de què s'entén pel

prosocial. Caprara, Allesandri i Eisenberg (2012) parteixen des d'una definició de consens que agrupa el treball de Batson, Eisenberg, Fabes, i Spinrad; Penner, Dovidio, Piliavin, i Schroeder, i defineixen comportaments prosocials com:

Prosocial Behaviors refer to voluntary actions undertaken to benefit others, such as sharing, donating, caring, comforting, and helping (Caprara, Allesandri i Eisenberg, 2012, p. 1289).

No obstant això, en PROT, no totes les definicions sobre el prosocial són aplicables, ja que no totes inclouen elements relacionals o interpersonals. L'acció d'ajudar pot ser usada –afirmen alguns autors– per establir o reforçar percepcions d'estatus diferents entre «ajudador» i «receptor»; l'acció d'ajuda podria crear un sentit d'inferioritat o dependència per part de qui rep (Penner, Dovidio, Piliavin i Schroeder, 2005) Per parlar del prosocial, la bibliografia fa servir verbs d'acció amb marcat protagonisme de l'autor de l'acció d'ajuda i una major omisió de quins són els comportaments o reacció del receptor a aquest comportament.

Aquest matís no posa problemes a les investigacions existents, centrades en l'observació i la investigació bàsica sobre el prosocial, però sí que pot arribar a generar-los en projectes on sigui requerida una intervenció o training sobre prosocialitat aplicada a contextos específics, en què els receptors tenen un paper molt important en el qual les seves percepcions, sentiments i actituds són essencialment tinguts en compte.

En aquest sentit, PROT, amb una mirada funcional des de i cap a la interacció comunicativa, descarta verbs que defineixin el prosocial amb un èmfasi massa marcat en la producció o «agencialitat» (agency) de l'autor, ja que aquests, poden generar involuntàriament efectes col·laterals, tals com provocar sentit d'inferioritat o dependència de qui rep l'acció prosocial. Des de PROT, es considera que pot arribar a haver-hi buits aplicatius en les definicions que organitzen el concepte dins d'un marc general, i que deixen oberta la possibilitat a una gamma infinita de possibles aplicacions i interpretacions. En el nostre equip LIPA, en un primer nivell de definició, encara en un pla teòric, entenem per comportaments prosocials:

Aquells comportaments que, sense la recerca de recompenses materials o extrínseques, afavoreixen a altres persones o grups segons el criteri d'aquests, i a metes socials objectivament positives, augmentant la probabilitat de generar una reciprocitat positiva de qualitat i solidària en les relacions interpersonals o socials conseqüents, salvaguardant la identitat, autonomia, creativitat i iniciativa dels individus o grups implicats (Roche, 1995, p. 16).

Aquesta definició, que ja ha estat àmpliament desenvolupada en publicacions anteriors (Roche, 1991, Roche, 1997*b*; Roche, 1999; Roche, 2004; Roche, 1998; Roche 2010) ha estat adaptada a partir de les experiències d'intervenció realitzades incorporant a la definició, l'autonomia del receptor com un dels criteris centrals de la «check list» per definir la qualitat prosocial d'una acció. Per tant una acció prosocial, podríem sintetitzar, és aquella que efectivament beneficia a l'altre, tal com aquest vol ser beneficiat, és a dir tenint en compte la seva cultura, les seves circumstàncies, necessitats, i identitat.

Les accions prosocials són comportaments humans comuns i accessibles; és un àmbit fàcilment identificable i facilitador de l'aprenentatge; amb probabilitats d'èxit per a tota persona, que poden ser executats en qualsevol temps i espai interpersonal. Aquestes característiques el doten d'una gran utilitat per a afavorir l'aplicació sostenible de la RSU i la seva adaptació a la cultura de cada context.

3. Horitzontalitat. Circularitat

Dos conceptes clau per a comprendre l'aplicació de PROT són la circularitat i la horitzontalitat en les relacions interpersonals establertes per qui lidera el procés d'intervenció conjuntament amb els participants d'un programa.

PROT busca incorporar les variables referides a la qualitat del vincle entre les persones interactuants. Això implica no només cuidar els continguts d'una intervenció, sinó sobretot l'estil relacional de qui està a càrrec del procés. És central el convenciment per part de qui lidera la intervenció, de que treballa realment amb experts.

Totes les persones i de qualsevol edat és experta en la seva vida i en el seu context i és, per tant, qui posseeix el criteri més exacte per avaluar si una intervenció prosocial és o no adequada en el seu context específic. Només aquest convenciment li permetrà a qui lidera un procés d'intervenció social, generar una horitzontalitat real, que significa més que la igualtat de rols, una distribució participativa de rols clarament diferenciats depenent de la «expertiz» de cada expert.

Carl Rogers va ser un dels pioners en la fixació d'aquest concepte aplicat sobretot en psicologia relacional. Avui forma part del patrimoni comú en l'atenció personalitzada a les relacions humanes. L'aplicació d'una intervenció amb qualitat prosocial PROT en qualsevol tipus d'organització o context ha d'implacar, si no una horitzontalitat total, almenys una divisió de totes les tasques, en la que els que no lideren la intervenció puguin sentir-se implicats en totes les etapes: una definició comuna per a la intervenció, co-construcció de la metodologia per a l'avaluació conjunta dels processos, la interpretació dels resultats i elaboració de les conclusions.

És important recalcar que aquesta horitzontalitat no ha de ser entesa com a uniformitat de tasques, sinó molt alineada amb el que és una intervenció o investigació participativa, com gradacions de responsabilitat compartida, permanentment negociada o revisada pel grup, en un ambient de presa de decisions obert i flexible (Cargo i Mercer, 2008).

La circularitat, es refereix a una aplicació sistèmica de la causalitat. És una visió que observa els fenòmens, les conductes i les relacions entre persones com a producte no d'una causalitat lineal o bidireccional sinó d'una multicausalitat sorgida de tots els elements (subsistemes) que componen la situació. Per tant multicausal per ser multifactorial, multicondicional i multidimensional. Totes les persones participants en un procés, situació i comunicació condicionen el tot, el procés en evolució. Explica els comportaments com relacionats a una estructura del «aquí i ara» dins d'un camp transaccional molt complex.

Circularitat de processos ja que significa acceptar la globalitat que permet treballar sobre la responsabilitat de totes les persones participants i ens condueix a un concepte principal de la nostra definició: la unitat prosocial aconseguida i contínuament refent-se. Resumint: es tracta d'una aplicació específica de la Teoria General de Sistemes: globalitat, causalitat circular, no unidireccionalitat, no sumació sinó condicionament interpersonal progressiu, i equifinalitat. un mateix efecte pot tenir orígens diferents (Roche, 2001).

Aquesta dimensió es manifesta i es concreta també en l'elecció del lloc on es decideix fer una intervenció de PROT, amb la disposició del mobiliari, i també amb la distribució física de les persones dins de la sala. L'entorn, la llum, la disposició de les cadires, l'elecció d'un amfiteatre o d'una sala de reunions per fer un seminari, no són un tema secundari, ni només estètic. El facilitador ha de muntar el lloc de treball amb anticipació, revisar l'acústica, el soroll ambient, la llum. Tots són elements que incideixen en el clima favorable per al treball i l'auto reflexió. Un espai de treball descuidat perjudica també la disposició de les persones per seure a parlar còmodament. És central disposar cadires de manera circular, o bé una taula rodona de treball. La circularitat implica també lliure circulació a la sala, materials accessibles per a tothom.

4. Empatia, reciprocitat i unitat

El vincle, condiona i determina no només els continguts de l'intercanvi relacional comunicatiu entre persones sinó també la significació que es dona al missatge per part de qui interpreta. No n'hi ha prou amb l'horitzontalitat i la circularitat per a una real i profunda participació en un procés de prosocialitat aplicada: cal a més propiciar una qualitat específica de la relació mitjançant l'exercici d'una empatia prosocial cognitiva i emotiva, constructora de vincle, cohesió i d'unitat entre persones i grups o sistemes.

Aquest és un objectiu transversal de qualsevol projecte d'intervenció sostenible amb qualitat prosocial. Independentment del grau de compromís entre les persones, del grau de confiança o coneixement. Quan pot dir-se que una relació amb un interlocutor és bona? Quan és de qualitat? ¿Què la caracteritza? Podríem afirmar que la resposta és el vincle i la reciprocitat. Aquesta, en general, és una conseqüència natural de l'acció prosocial. Es podria dir que hi ha reciprocitat quan hi ha hagut prosocialitat. Empatia-reciprocitat i unitat constitueixen un únic bloc teòric per definir quins elements faciliten la qualitat del vincle entre persones.

L'acció prosocial procedeix d'un autor que assumint un cost personal s'aplica a beneficiar un receptor. En el procés comunicatiu hi haurà un emissor que aplicant i vivint tots els factors del model de Comunicació de Qualitat Prosocial (Escotorin, 2013; Roche, 2010) emet comunicació amb un desig d'empatia que de produir-se, la reciprocitat per part del receptor completarà la circularitat empàtica.

L'empatia la definim com l'habilitat d'un interlocutor per tractar de percebre segons la perspectiva de l'altre, comprendre segons les seves coordenades conceptuals (empatia cognitiva), i sentir, d'alguna manera, les seves emocions (empatia emocional). L'empatia és possible i es desenvolupa gràcies a la comunicació i, alhora, com més gran és entre dues persones, el circuit de la comunicació es fa més curt, és a dir es necessiten menys unitats d'informació per intercanviar significats entre ells.

La unitat es refereix a un clima psicològic de benestar, pau, concòrdia, reciprocitat i cohesió en un grup o reunió de dues o més persones, aconseguida precisament per una presència personal, interpersonal o grupal que expressa actituds de proximitat psicològica, atenció, escolta profunda, empatia, disponibilitat per al servei, l'ajuda i la solidaritat envers altres persones.

5. Responsabilitat i Compromís (Responsibility and Engagement)

La idea de responsabilitat (personal, grupal o organitzacional) suposa entendre la necessitat que hi hagi agents líders actius, en creativitat i iniciativa (líders prosocials) i proveir els espais i les metodologies formatives adequades per promoure i desenvolupar una intencionalitat i voluntat d'auto-implicació en aquesta responsabilitat com a persones, subjectes actius, per a exercir una actuació optimitzadora de la societat, de la humanitat.

En aquest sentit, el líder prosocial pot ser qualsevol persona que s'auto-forma, que assumeix un compromís personal autoimposat i que s'ocupa d'afinar permanentment el seu sentit de responsabilitat relacional i social enfront de les persones i organitzacions amb les que interactua.

PROT és una teoria compromesa amb la pràctica i amb l'acció generadora i multiplicadora de cadenes d'accions de prosocialitat en allò personal, interpersonal, grupal i també intel·ligent en l'equilibri cost i benefici, per tant acceptant que hi ha d'haver una proporcionalitat entre el cost que l'acció ha tingut i el resultat.

La idea de responsabilitat, en PROT és un element central. Com a equip, des de l'any 2007 estem col·laborant en projectes de Responsabilitat Social i constatem que els projectes o polítiques públiques amb un enfocament de Responsabilitat Social que no fomentin o desenvolupin, el convenciment i compromís personal de ser agent de canvi i millora social, tenen poques probabilitats de constituir projectes sostenibles (Aguilera, Williams, i Rupp, 2011).

En el projecte europeu ALFA-SPRING es va treballar la idea de Responsabilitat Prosocial, definida com a competència d'aprenentatge (Gamboa, Jiménez, Jiménez i Lombardo, 2013) i també com a metodologia de diagnòstic i intervenció complexa que busca respondre a la pregunta de la Responsabilitat Social, sobre quin és l'impacte que té la persona o el grup en els sistemes en què viu o als que influeix.

La Responsabilitat Prosocial pel que fa a metodologia d'intervenció és definida segons el Laboratori d'Investigació Prosocial Aplicada (LIPA) com:

Un model teòric-aplicat en què les persones, grups i organitzacions assumeixen la convicció, intencionalitat, voluntat, actitud, creativitat, iniciativa i compromís actiu de:

– aplicar i viure el valor de la prosocialitat segons les seves categories operatives en els seus principis de dignitat, estima, empatia i unitat envers l'altre, sigui persona o organització.

– aplicar la metodologia prosocial, d'horitzontalitat i circularitat, des de la participació-acció, segons les categories sistematitzades en el model LIPA i que es transmeten segons la Comunicació de Qualitat Prosocial (CCP).

Amb l'objectiu d'establir relacions de confiança i generar un teixit social positiu satisfactori per als grups involucrats, especialment per als receptors de les accions prosocials.

6. Investigació Acció Participativa

Un element central a ser considerat en la transferència amb qualitat prosocial és quin sigui la metodologia més adequada per intervenir. Els models centrats en un investigador expert que controla totes les variables, si bé poden ser funcionals per conduir algun tipus d'investigació de fenòmens socials, no són funcionals en els projectes que requereixen intervenir des de la mirada dels beneficiaris d'un model.

La pràctica de la PROT està basada en un paradigma diferent al de la investigació acadèmica convencional, i es treballa des de la Participation Action Research, precisament perquè està basada en diferents tipus de relacions interpersonals, té diferents maneres de concebre el coneixement i és diferent la seva relació amb la pràctica. La investigació acció neix del desig a l'orientació de canvi no «dels altres», sinó «amb els altres» (Reason i Bradbury, 2008, p. 4).

Una perspectiva crítica, sistèmica i construccionista emfatitza un canvi des d'una perspectiva individual d'investigació, cap a una de relacions en què tots participen. A la PAR es construeixen relacions amb les persones en tant co-investigadors (versus la denominació de «subjectes»). Investigant amb les persones, ells estan involucrats plenament i l'exploració està basada directament en la comprensió que ells tenen de les seves pròpies accions i experiència, més que en una perspectiva externa filtrada per l'investigador principal (Reason i Bradbury, 2008, p. 9).

PROT implica aplicar metodologies participatives en qualsevol àmbit. Per exemple en la formació acadèmica es tractarà d'aplicar horitzontalitat en la relació amb els estudiants o participants, generant participació activa per part de tots en les seves aportacions verbals en les sessions o classes, donant una valoració positiva a tots, tractant-los com a persones expertes en el seu context.

7. Una categorització operativa de les accions prosocials

L'enfocament en la transferència de PROT, proposa una definició de pro-socialitat en tres nivells (Roche, 1995, 1997, 2010), amb un component fortament comunicatiu, participatiu i diàdic, on la comunicació interpersonal és un principi bàsic per a vehicular el prosocial. El primer nivell, més aviat teòric, es diferencia de les altres definicions –com ha estat assenyalat– en posar com a criteri final sempre al receptor, qui ha de qualificar l'acció com satisfactòria sense menyscar la creativitat, autoestima, autonomia ni generar dependència de qui rep.

El segon nivell, més operatiu, defineix 10 tipus d'accions prosocials, que acull les categories identificades prèviament per la bibliografia anglosaxona, i incorpora, a més, noves categories operatives de tall més psicològic. En aquest segon nivell, hi hauria una àmplia gamma d'accions en la interacció humana que qualificarien com comportaments prosocials. Un dels autors va elaborar una proposta de diverses categories d'accions prosocials (Roche, 1995) entre les quals hi ha les categories acollides per la majoria de la bibliografia especialitzada, com ara *l'ajuda i servei físics, la cura, l'ajuda verbal, el consol verbal, el donar i compartir, afegint, altres noves com les accions de confirmació i valorització positiva de l'altre, escolta profunda, empatia, solidaritat i presència positiva i unitat*. Cadascuna, amb una definició operativa acotada han estat

adaptades respecte a publicacions precedents (figura 2) de manera funcional segons les necessitats identificades en els projectes d'intervenció.

1. Ajuda i servei físics	Conducta no verbal que procura assistència i servei a altres persones per complir un determinat objectiu, i que compta amb l'aprovació de les mateixes.
2. Cura a persones	Conductes d'atenció i ajuda personal, (higiene, sanitària, confort o benestar) a persones generalment en situació de manca d'autonomia o de vulnerabilitat o necessitat (nens, gent gran, malalts, etc.), i que conclou amb l'aprovació o satisfacció de aquests
3. Donar i compartir	Lliurar objectes, aliments o possessions a altres perdent la seva propietat o ús.
4. Ajuda verbal	Explicació o instrucció verbal o compartir idees o experiències vitals, que són útils i desitjables per a altres persones o grups en la consecució d'un objectiu
5. Consol verbal	Expressions verbals per reduir tristesa de persones entristides o en dificultats i augmentar el seu ànim.
6. Confirmació i valorització positiva de l'altre	Expressions verbals per confirmar el valor d'altres persones o augmentar l'autoestima de les mateixes, fins i tot davant tercers. (Interpretar positivament conductes d'altres, disculpar, intercedir, mitjançant paraules de simpatia, lloança o elogi).
7. Escolta profunda	Conductes meta verbals i actituds d'atenció que expressen acollida pacient però activament orientada als continguts expressats per l'interlocutor en una conversa.
8. Empatia	Conductes verbals que, partint d'un buidatge voluntari de continguts propis, expressen comprensió cognitiva dels pensaments de l'interlocutor o emoció d'estar experimentant sentiments similars als d'aquest.
9. Solidaritat	Conductes físiques o verbals que expressen acceptació voluntària de compartir les conseqüències, especialment penoses, de la condició, estatus, situació o fortuna desgraciades d'altres persones, grups o països.
10. Presència positiva i unitat	Presència personal que expressa actituds de proximitat psicològica, atenció, escolta profunda, empatia, disponibilitat per al servei, l'ajuda i la solidaritat envers altres persones i que contribueix al clima psicològic de benestar, pau, concòrdia, reciprocitat i unitat en un grup o reunió de dues o més persones.

Figura 2. Categories de l'acció prosocial actualitzades des de l'experiència aplicativa LIPA.

El prosocial, des de la línia PROT està vinculat a accions verbals i no verbals, presencials i no presencials que a més de pretendre beneficiar a un altre, el beneficien efectivament. Per a això és central no només definir què és la prosocialitat en un pla general conceptual, sinó sobretot concretar de manera molt operativa aquests comportaments, definits, si és possible, de manera observable, mesurable i quantificable

8. Inventaris d'accions prosocials des dels receptors

Els inventaris d'accions prosocials se situen en el tercer nivell de la definició de Prosocialitat-LIPA. Un Inventari de Prosocialitat és

una llista dels comportaments prosocials operatius que són més desitjables i possibles en un context o àmbit determinat, elaborat per un o diversos investigadors, sobre la base del criteri de totes les persones implicades en el citat àmbit (Escotorin i Roche, 2011, p. 77).

Per arribar a aquest nivell de concreció i operativització es proposa un procediment aplicant la Participation Action Research que ajuda a definir un llistat dels comportaments prosocials desitjables i factibles en qualsevol sistema, segons les necessitats i percepcions dels actors específicament involucrats en cada context (Roche, 2010).

Si bé la metodologia dels inventaris prosocials en context ha demostrat ser una eina útil per al disseny de plans d'optimització prosocial per a qualsevol àmbit, on hi caben des de comunitats de veïns, clubs esportius, supermercats, escoles, organitzacions fins a la via pública o àmbits com el transport urbà subterrani, discoteques o presons, també és una excel·lent eina de diagnòstic i avaluació dels nivells d'prosocialitat dels grups o equips de treball. La seva implementació adequada requereix la presència d'un facilitador experimentat, que sigui capaç de custodiar a més del procés, la qualitat prosocial de la comunicació.

Conclusions

L'enfocament de Prosocialitat aplicada en un projecte d'intervenció permet elaborar una definició més precisa d'un model aplicatiu, que no només especifiqui els components metodològics o filosòfics d'un projecte, sinó que també defineixi i operativitzi les característiques de l'estil de lideratge, comunicació i gestió de les persones responsables d'implementar aquests projectes.

La Prosocialitat afegeix qualitat a la intervenció, aportant més dades que ajuden a millorar la qualitat del diagnòstic; s'ajusta la intervenció a la perspec-

tiva dels grups beneficiats; s'incideix en la formació dels que lideren els projectes, dotant-los d'eines adequades que faciliten l'enpoderament de les pròpies comunitats, activen la motivació intrínseca dels beneficiats pel mateix projecte i garanteixen sostenibilitat de la intervenció un cop el projecte finalitza.

La transferència del coneixement que beneficia efectivament als receptors de l'ajuda, és aquella que s'adapta a les necessitats reals dels beneficiaris a través de la mediació d'aquests líders (prosocials) que són capaços de generar sinergies, participació, confiança interpersonal, ser models d'interacció empàtica, navegar en la complexitat i la diversitat, assumir i acceptar un cert grau d'incontrolabilitat de totes les variables, gestionar i gaudir la incertesa i assumir noves formes de treballar en xarxa.

Els projectes d'intervenció liderats per universitats, destinats a la promoció de la prosocialitat en diferents entorns culturals i socials, a més de ser una activitat coherent amb els objectius de Responsabilitat Social d'una universitat, tenen el potencial de generar un nou estil de lideratge universitari, transformant les institucions d'educació superior en líders prosocials en el territori: promovent el diàleg productiu entre experts i actors d'interès així com l'equitat, i la pau social.

El Model PROT per universitats o docents universitaris proposa vuit dimensions funcionals i contrastades amb experts locals de 25 països que permeten visualitzar de manera efectiva a l'hora d'intervenir, quines són les variables que s'han de tenir en compte per beneficiar efectivament als destinataris dels programes i de pas contribuir a la societat a través de les activitats de divulgació i propostes específiques per a l'acció pública.

Referències

- Aguilera, R. V.; Williams, C. A., i Rupp, D. E. (2011). Increasing corporate social responsibility through stakeholder value internalization (and the catalyzing effect of new governance): An application of organizational justice, self-determination, and social influence theories. En *Managerial ethics* (pp. 87-106). Routledge.
- Aguilera, R. V.; Williams, C. A., i Rupp, D. E. (2010), Increasing corporate social responsibility through stakeholder value internationalization (and the catalyzing effect of new governance): an application of organizational justice, self-determination, and social influence theories. *Managerial ethics: managing the psychology of morality* (pp. 69-88). New York: Routledge. <<https://www.econbiz.de/Record/increasing-corporate-social-responsibility-stakeholder-value-internationalization-catalyzing-effect-governance-application-organizational-justice-self/10010479761>>.

- Caprara, G. V.; Alessandri, G., i Eisenberg, N. (2012). Prosociality: The Contribution of Traits, Values, and Self-Efficacy Beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(6), 1289-1303. doi: 10.1037/a0025626
- Cargo, M., i Mercer, S. L. (2008). The Value and Challenges of Participatory Research: Strengthening Its Practice. *Annual Review of Public Health*, 29, 325-350, doi: 10.1146/annurev.publhealth.29.091307.083824PMID: 18173388
- Cirera, M., i Izquierdo, C. (2016). Lideratge prosocial i acció col·lectiva: anàlisi sumari de l'experiència spring. *Anuari de Psicologia de la Societat Valenciana de Psicologia*, 17(1), 85-94. doi: 10.7203/anuari.psicologia.17.1.85
- CHANGE (2008-2010). Care of Health Advertising New Goals for elderly People. GRUNDTVIG –Multilateral Projects LIPA. Retrieved from <<https://lipa-net.org/2018/04/27/proyectos-y-resultados/>>.
- EBE EUSMOSI (2014-2017). «Evidence Based Education European Strategic Model for School Inclusion «Erasmus+ Cooperation for innovation and the exchange of good practices <<http://inclusive-education.net/overview>>.
- Escotorin, P. (2008). *Comunicación interpersonal de calidad prosocial: hacia una definición del concepto y síntesis teórica actualizada del modelo aplicable a diadas en contextos organizacionales*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Escotorin, P. (2013). *Prosocial Communication Inquiry in collaboration with gerontology health professionals. Consulta sobre comunicació prosocial con profesionales socio-sanitarios del ámbito gerontológico*. (Tesis doctoral). Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Escotorin, P., i Roche, R. (2011). *Cómo y por qué prosocializar la atención sanitaria: reflexiones, desafíos y propuestas*. Conclusiones del Proyecto Europeo CHANGE. La Garriga Edit.: Fundación Martí l'Humà.
- Finn, A., i Schrod, P. (2012). Students' Perceived Understanding Mediates the Effects of Teacher Clarity and Nonverbal Immediacy on Learner Empowerment. *Communication Education*, 161(2), 111-130. <<https://doi.org/10.1080/03634523.2012.656669>>.
- Gamboa, A.; Jiménez, M.; Jiménez G., i Lombardo, P. (2013). Formación en Responsabilidad Prosocial. Caminos Latinoamericanos de una innovación curricular. Valparaíso: Proyecto Europeo Alfa III SPRING. N° de Solicitud: DCI-ALA/2011/256 Retrieved from: <http://www.academia.edu/11923151/Formaci%C3%B3n_en_responsabilidad_Pro-Social>.
- Gummerum, M. (2007). The development of prosocial behavior: Integrating psychological, economic, and evolutionary perspectives. Tesis doctoral. Free University Berlin, Berlin, Germany. Retrieved from <<https://refubium.fu-berlin.de/handle/fub188/3305urn:nbn:de:kobv:188-fudissthesis000000002589-0>>.

- Izquierdo, C. (2015). Proyecto europeo «SPRING»: investigación, participación y acción prosocial. Estrategias, instrumentos y materiales para el diagnóstico y formación de docentes en prosocialidad aplicada. Valparaíso: Proyecto Europeo Alfa SPRING, i Almería: Círculo Rojo. *Anuari de Psicologia de la Societat Valenciana de Psicologia*, 16(1), 229-231. doi: 10.7203/anuari.psicologia.16.1.229
- Lencz, L. (1994). The Slovak Ethical Education Project. *Cambridge Journal of Education*, 24(3), 443-451. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/0305764940240311>
- Martí-Vilar, M. (2010). *Razonamiento Moral y Prosocialidad. Fundamentos*. Madrid: Editorial CCS.
- Massey, S., i Barreras, R. (2013). Introducing Impact Validity. *Journal of Social Issues*, 64(4), 615-632. Available from <<https://doi.org/10.1111/josi.12032>>.
- Mendoza Lozano, V.; Roche, R., i Escotorin, P. (2017). Cuidar con actitud prosocial. Nuevas propuestas para cuidadores. Ciudad Nueva. Madrid. *Anuari de Psicologia de la Societat Valenciana de Psicologia*, 18(1), 217-219 Available from <<http://roderic.uv.es/handle/10550/65246>>.
- MOST (2010-2011). «Motivation to Study» Available from <<http://www.isppref.it/?q=node/160>>.
- Palacios, J.; Marchesi, A., i Coll, C. (1983). *Desarrollo psicológico y educación*. Madrid: Alianza.
- Penner, L.; Dovidio, J.; Piliavin, J., i Schroeder, D. A. (2005). Prosocial Behavior: multilevel perspectives. *Annual Review Psychology*, 56, 365-392. doi: 10.1146/annurev.psych.56.091103.070141
- Reason, P., i Bradbury, H. (2008). *The sage handbook of action research: Participative inquiry and practice* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- REVIVAL (2018-2019). «Right Environment to protect women Victims of Violence At Each Level «Project Grant Agreement Number 776629-SDO (JUST: Justice and Consumers).
- Roche, R. (1991). Violencia y Prosocialidad: un programa para el descondicionamiento frente a la violencia en la imagen y para la educación de los comportamientos prosociales. *¿Qué Miras?*, pp. 291-313. Valencia: Publicaciones de la Generalitat Valenciana.
- Roche, R. (1992). *Etická Výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.
- Roche, R. (1994). Comunicación de calidad en la pareja y en las relaciones interpersonales. *Familia y Sociedad*, 1, 363-367.
- Roche, R. (1995). *Psicología y Educación para la Prosocialidad*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Roche, R. (1997). *Psicología y educación para la prosocialidad* (2a edició). Buenos Aires: Ciudad Nueva.

- Roche, R. (1997b). *Psicología y Educación para la prosocialidad* (1a ed.). Buenos Aires: Ciudad Nueva.
- Roche, R. (1998). *Educación Prosocial de las emociones, valores y actitudes positivas para adolescentes en entornos familiares y escolares*. Barcelona: Blume.
- Roche, R. (1999). L'educazione alla prosocialità come ottimizzatrice della salute mentale e della qualità nelle relazioni social. *Nuova Umanità*, 21(121), 29-48.
- Roche, R. (2001). *Psicología de la Pareja y de la familia. (Sistemas y reglas familiares)*. Bellaterra: Servei de Publicacions Universidad Autònoma de Barcelona. Col. Materiales, 117-145.
- Roche, R. (2002). *L'intelligenza prosociale*. Trento: Erickson.
- Roche, R. (2004). *Inteligencia Prosocial: educación de las emociones y valores*. Cataluña: Servei de Publicacions Universitat Autònoma de Barcelona.
- Roche, R. (2006). *Psicología de la Pareja y de la Familia. Análisis y Optimización* (2a ed.). Bellaterra: Servei de Publicacions Universitat Autònoma de Barcelona.
- Roche, R. (2010). *Prosocialidad: Nuevos desafíos. Metodologías y pautas para una optimización creativa del entorno*. Buenos Aires: Ciudad Nueva.
- Roche, R., i Arozarena, E. (1988). Algunas dimensiones de la comunicación de calidad en la pareja. En *Actas de las IX Jornadas Españolas de Terapia Familiar* (pp. 425-445). Sitges.
- Roche, R., i Martínez-Fernández, R. (2006). Efectos de un programa de entrenamiento prosocial en la comunicación de pareja. *Revista de Terapia Sexual y de Pareja*, 24, 30-50.
- Roche, R. (2014). «Možnosti Aplikácie a Skúmania Prosocialnosti v Sociálnych VZŤAHOCH». En I. Podmanický, i A. Rajský et al., *Prosocialnosť a etická výchova. Skúsenosti a perspektívy* (pp. 120-138). Trnava: Universitas Tyrnaviensis.
- SPRING (2012-2014). «Social responsibility through Prosociality based Interventions to Generate equal opportunities». ALFAIII (2011)-256 DCI-ALA /2011/256) (2012-2014).
- TOGETHER (2015-2016). «TO GET Health care Empowerment by Recognising care-receivers' needs» KA2 – Cooperation and Innovation for Good Practices N° 2014-1-IT01-KA202-002681 Códice: CUP C26G14000350006.
- Wheless, V. E.; Witt, P. L.; Maresh, M.; Bryand, M. C., i Schrod, P. (2011). Instructor credibility as a mediator of instructor communication and students' intent to persist in college. *Communication Education*, 60(3), 314-339. <<https://doi.org/10.1080/03634523.2011.555917>>.

WIDE (2016-2018). «Witnessing Domestic Violence and audit Education in school system» ERASMUS+ KA2 – Cooperation for Innovation and the Exchange of Good Practices <<https://progettowide.com/about-wide/>
<https://ninosyadolescentesfelices.wordpress.com/>>.

Data de recepció: 18-05-2018

Data d'acceptació: 30-11-2018